

రాజతరంగిణి (సప్తమతరంగము)

కల్పద్రుమ పరిచయ సాహిత్యము
సంస్కృతమును పాఠమును స్వచ్ఛందమున

రచయిత :

విద్వాన్ : రెండుదింతల లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి B. A.

సర్వస్వామ్య సంకలితము]

[మూల్యము 1-0-0

విన్నపము

పాఠకమహాశయులారా!

ఈ “రాజతరంగిణి” యొక్క సంస్కృత మూలము నా కెచ్చటను లభ్యముకాలేదు. దీనియొక్క ఆంగ్లానువాదము శ్రీ ఆర్. ఎస్. పండిట్ గారు రచించిరి. యొకానొకకోణము నుండిగాని యదియు నాకు లభ్యముకాలేదు. అందుచే నేను చూయింట నెన్నార్ల నుండియొక ప్రస్తావములయందును సమయమున్న యొక తెలుగువచన గ్రంథమును బ్రైతీసి చూచి నది రాజతరంగిణి యొక్క యాంధ్రానువాదముగా నున్నదని, అది సమగ్రముగ తప్పొప్పులేక అందున్న యొకటి రెండు తరంగములుగూడ కిమివప్తములై జరించుటకుగడు శ్లేషకారిగా నుండెను. ఈలోపుగానే నీ గ్రంథమును గూర్చిన ప్రస్తావన ఆయా గ్రంథరాజములలోను, పత్రికలలోను దీనినివదాడనై దీనియందించుక యభిలాష గలవాడనైతిని. సప్తమతరంగము నందలి కథను స్థాలీపులాకన్యాయమున జదివిచాచి గ్రంథసార స్యము నూహింపగలిగితిని. అయినను కథ మంతయు బెలిసిననే గాని దీనిని పద్యకావ్యముగా వ్రాయుట పొసగదని యెంచి కొంతకాల ముపేక్ష వహించితిని.

ఇట్లుండగా “కాశ్మీర్” అను ఆంగ్ల పక్షపత్రికలో ఏతద్గ్రంథకర్తయైన కల్హణునిగూర్చి విపులముగ వ్యాసము ప్రచురింపబడగా నద్దానిని జదివి యందు హర్షునిగూర్చి తెలప

బడిన యంతములు జాగ్రత్త పరచికొంటివి. పిమ్మట నావద్దగల రాజతరంగిణి నప్తము తరంగములోని కథను దానితో సరిచూచుకొని హర్షుని పృతాంతమును పద్యములలో వ్రాయ దొరకొంటివి.

కథలో హత్యానికములు, యుద్ధములు, ముందుగా గాననమ్మినను అంతలపు కాశ్యపదేవ కృష్ణచరితములు ప్రశంసించు రోమనము గానున్న పాతమున నున్న పతనీయముగనున్నది ఇది సంగ్రహితభాషలో రచించుచున్న గానముగానున్నది విశేషమనకు చూడవలయును. కానీ చివరలో యుద్ధములలోను నామె తనతోను పంజీగడ్డై కల్పణంబుకై పాద విల్పముల కైల్చి బోలి పుష్పాది విరామమున నీగ్రంథమును చున్న భంజనాస్రముగా చూడవలెను. ఇట్టి చివర కీర్తనములచేత నా సాహసమును ముగించి యున్నది గూమురు నావధానులరై గ్రహింప గలం దులకు తమస్థానించు చున్నాను.

గోల్లపల్లి, }
21-11-56 }

ఇట్లు,
బుధజన కథేయదు,
రెండుచింతల లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి,

రాజ్య తరంగిణి

సప్తమ తరంగము

అవతారిక

—: దైవప్రార్థనాదికము :—

శ్రీరంజల్ల నిరంతరమ్ము సుజనస్నేహమ్ము పాటించుచున్
 ధీరోద్ధారత బోచుచున్ సుజనులక్ దీప్యతృప్తపాసింధువై
 పోరిక గెల్వగజేసె పాండవుల సంపూర్ణానుకూల్యంబునన్
 కారుణ్యామృతవృష్టి నించె ఘను మేఘశ్యాము గీర్తించెదన్. 1

సకల చరాచర ప్రకృతి సంతోషము మొందగజేసి చెండియున్
 బ్రకటితక్షణమై తన యపార కృపాపరితాపి శీతలాం
 బకముల నేలజాలినో ప్రభావ సమన్విత జౌర్వత్తీమనో
 జ్ఞకరవరిగ్రహమ్మున సుఖంబడు నీశ్వరు సంస్తుతించెదన్

విలయముచేంది ముజ్జగము విస్తృతసీరము లాక్రమింపగా
 నెలసె తదంబుమధ్యమున బిడ్డను తా వటపత్రశాయయై
 మొలచె తదీయనాభియు ముద్దులు గుల్కెడు పద్మమందులో
 గలిగితివీవు నీవలనగల్గె సమస్తము పద్మసంధవా! 3

నిను గీర్తించుచు విద్యా
 ధనులగు తొల్లటి కవిత్వధౌరేయుల గ
 ల్లగా బిల్లగా ముఖ్యాఖిల
 ఘనచారిత్రియల నెఱు గౌంపబుద్ధిన్. 4

నన్నయ తిక్కనాది కవి గాధులు తొల్లి మహేతిహాసరూ
 పన్నిలయాత్మకై కృతు లపారిముగించియించి రెన్నగా
 నిన్నవకాలమందు రుచియించెడు నట్టిచరిత్రనే రసో
 త్పన్నముగా కథాకథనవైఖరి స్పష్టముగా రచించెదన్. 5

కవిత జెప్పెడు కోరిక గలలుగనిన
 కాలమున నాకుగురువౌచు గరపె జదువు
 నాసుధీమణి గరికపాట్యస్వయాంబు
 రాశి శశి మల్లయాఖ్యుని బ్రస్తుతింతు. 6

తొలుత స్వతంత్రమకా కవిత తూకొన వాసితి నేనొ కబ్బముల్
కలుగవు తొంటి సత్కవుల కౌశల పేశల తాడు లెందునన్
నిలువదు నామనంబు నవనీజపత్తంగ తాంబూబిందువై
చలితమయాను నేటికిది నాధ్యమయయ్యె సరస్వతీకృపన్ 7

భావకవిత్వమేనొ త్రిపాకలితంబయి జోమొనర్చు వి
ద్యావిభవంబు లేమి నది యశావనిహీనునిబోలె పలువం
బై వెలసేయబోదు సభలందుని గణ్యాము గాదు భావతీ
దేవికృపావిదూరమయి ధీమహీతుల్ కొనియాడలేయెడన్ 8

వాండితీ గరిమమ్ము పరిణతి కెక్కని
పదజాలముల నేరుపరచి కొన్ని
పఠత కంద రీతి భావమేదియొ గూర్చి
కృమహీనమైన పోషణకొన్ని
మృగతృష్ణ జూపి నీరేగుమంచను రీతి
నలయింపజేయు పద్యములు కొన్ని
స్వేచ్ఛయటంచు నాశీషిషంబుల క్రియ
వక్రంపుగతుల నివ్వటిలుకొన్ని
కూర్చి కావ్యములల్లి యెగ్గును ఘటించు
నట్టియల్పజ్ఞు తొర నాయుందు గనలి

జిట్టకుందురుగాకని తివిరి తివిరి...
మత్స్వయంసిద్ధి వితికే మరలువాడ..

9

ఇట్లు మరలి నవీనక భేద్యమాణ
సరస మాధుర్య కవితా ప్రసన్నతైలి
కాటపట్టన నొక్క మహాప్రబంధ
రచనతలపెట్టి పూర్వముద్రణపు బాహు...

10

పెక్కింటిజూచి యందొక
చక్కని కథగ్గాగదోచు సద్ద్రంధంబున్.
నిక్కపు రాజతరంగిణి
మక్కువతో జదివి హర్షమగుడు నగుచున్

11

పూర్వకాశ్చీరదేశ రావుడుపుల్లె
నడచుకొని రెల్లు భూలోకనాథులైరి
వారివృత్తములెల్లు వివాదమూల
మయ్యె నది యెల్ల విహంప నాత్మగోరి

12

చంపకసుతుడగు కల్పణ
సంపాదితమైన యట్టి సద్గ్రంథంబు
శంపాలతావనోకన
కంపితకంఠంబు చాతకం చితడనగన్

13

వెరవునగోలి తత్కవి నవీక ధాకధనప్రవీణతన్
నరసముగా మధుహృదము చాడున్న నుత్తమ గ్రంథ రాజమున్
ధర్మవెలయింపగోరితి నుదారతమై బరికించి దీనిలో
బారిసెడు నల్పదోషముల పొంతనుబోక గుణంబు నెన్నుడి 14

క థా ర ం భ ము

భారతదేశ వాసులకు భాగ్యపునీయ యనంగ నొప్పు కా
శ్రీరము నెంతరేగద విచిత్ర శిలామయ శోభితంబు లా
శారవచంద్రమండలవిసారితసానువు లభిగంగచే
పూరితముల్ యశోమిళితముల్ కలవచ్చటపర్వతాగ్రిముల్ 15

అచట వితప్తనాబడు మహానదిఖాటు తదీయ పార్శ్వముం
దెచ్చటను గన్న నున్న వి యహీన ఫలప్రదముల్ మహాచమ్ముల్

ప్రచకితశక్తి రావము లసాంపతి కీడగు పెన్సిలస్సులా
విచలదభంగభంగముల వేడ్కు మియిన్ విహరింతుకిన్నగుల్ 16

అదేశమున కేలికల్ గలరు దేవాధీశతుల్యుల్, స్వబా
హుదర్పాశ్రితరాజబోధులు నింతాతైశ్వర్యసంతుల్ కృపా
శ్రీదాంతుల్, శివవాదసందనరతుల్ చిహ్నోద్భవాకారు లా
జ్ఞాపీఠాఖిలరాజ్యసర్ధనకళానైపుణ్యులు దానులన్ 17

వారలలో ముఖ్యుండన
శ్రీరమ్యుడు కలశసుతుడు శ్రీహర్షుడనం
బేరెన్నిక గనె నాతని
చారిత్రము విపులవరితు సరిసులు పొగడన్ 18

తడతిబాల్యమందె చతురాగమశాస్త్రపురాణసాండితీ
ప్రతిభగడించి యశావనము ప్రాప్తము కాదగువేళ భావరో
చితమగు నశ్వరోహణముచేత గృహణము మేన సంగరో
చితమగు తాళిణమున్ గొని విశిష్టజనస్తవనీయమూ ర్తియై 19

మెలగుచు తండ్రిచే మిగుల మెప్పుగ నెన్ దన గానమాధురీ
విలసితివిద్య చూపి కడువిల్వగలట్టి బహుకృతుల్ గొనం
గలిగె సభాంతమును విన గదగు నోపికలేక తండ్రి తా
జలకపువ్వాజమై జన విచారముగ్రమ్మి సుతుండు సిగ్గిలెన్ 20

కొందరు రాజబంధువులు కుత్సితముద్దులు చేరి రాజుపై
నిండలుమోపి రాసుతుని నెమ్మనమున్ కలుషం బొనర్పగా
నందర నన్ని మార్గముల నావలదోసి పితృప్రీనాదమొం
దందటి వేచియున్నయెడ ధమ్మలుడన్ చెలికానిబోధలన్ 21

నెండియు దండ్రిగైదగని వేరముబూని నృపాలబాలకుం
డుండ తదీయపూ సగ నెదో విషయంబుగ నెంచుచున్ నృపా
లుండు చెలంగుచుండె నదిలోకపుధర్మము ఆత్మసంతతిన్
చెండగ నోడుతా మొదలు చెడ్డను తద్విషవహ్నికీలలన్ 22

చెడు తెరువై సుతుం డొరులు చెప్పినచొప్పున దన్ను చంపజూ
చెడునని వృద్ధరాజెఱిగి చేరగబిల్చి "కుమార! సృష్టిలో
నడవులలోని జంతువులకైనను మాన్యగరాని స్నేహమే
ట్లుడిగితివోయి! నీకెవరొ యెజ్జలు దుర్విషయప్రబోధకుల్ 23

నీకుంగూర్చు ననుంగుతంకినయి యీ నేరంబు పైరింతునా
 లోకల్ నన్నొకభీరుడందు మఱిసి లోపంబు న్దీర్చి నే
 చాకుండన్ వలెనన్న నీకుచరితన్ నాజంబుగా నడ్డగా
 మేకోనాను కమారి! నీన్నెనరు నేమింకంగ నిట్లెతివో 24

తాత్తయంతరాజు బహుధాగడియించి యొసంగె నిత్తిమా
 ర్తితి నెఱుంగవీవదియు చేపట్టికె వదిలంబొనర్చితిన్
 ఛేతధనంబులేసియెడ చేరరు స్వీయులు నన్యులేసియున్
 నీతిగ నాచరించు నెడ నీచను నాధనరాసు లన్నియున్ 25

ఇప్పుడొక నూత్న పట్టణము నేర్పడజేయుచు నున్నవాడ నే
 లు పనికి నిన్ను బూనిచ్చి యెటులో చనువాడచు వార్తాసో
 క్షపగల నందికేశ్వరుని వేత్తయికో ముండుటినా వ్యయిన్
 వ్యవగతనాధుచింతినుడనై పగయేటికి బూనినాడవో 26

అని తను బెక్కు రీతుల మహాదర మొప్పుగ బల్కుచున్న తం
 డినిగని హర్షుడంత వివరింతు నిదానముగా నటంచు బ
 ల్మి నగరికేగె గాని వివరించుట లేదు కుతంత్ర ప్రాంగుల్
 వెనుకొని చెప్పవాక్యముల వించును యోజన చేయువారితోన్ 27

కలశరాజుకు నిష్ఠుడుకా కార్యనిపుణు
డయిన దండకుడనునొక నయవిశార
దుడు నృపకులము కలతదీర్చెడు వగను త
టాలునంజని హర్ష రాడ్బాలకు గని 28

రాజతనయ! నీవు చేజారనిచ్చిన
ఫలితమేమి మున్నుపడ్డ శ్రమకు
పిశ్చవధఁబు చేసి వీరుండవై జగ
త్యాతిగనుము తడయదగదు వినుము 29

మృత్యువు సిశ్చయమెంతటి
సత్యాప్త్యపణునికైన సాహసధైర్య
ప్రత్యయములతో త్వజ్జన
కాత్యయమును సలుప సమయమయ్యె గుమారా! 30

వపనక్రియ యాదిమమీ
రిపుసంహనన ప్రచండలీలా కాండన్
ఇపుడపుడనక మదీయం
బువదప్తం బితడునీవు నొగి నిటుచనుడి 31

అనుచోక క్షురితో శ్రీహ
 ర్షుని నటగల యొక్క కారలోనికి దోయం
 జని లోననుండె దుర్విధి
 కొనగూడని పనియ గలదె యర్వీసలిపై.

32

ఈగతి బంధింపంబడి
 రాగల యాపదల నెన్ను రాసుతుడాత్మన్
 చాగము భోగము వమ్మయి
 వేగవలసె దాను నొక్క పేదవిధమునన్

33

అట్లబంధించి కుమారహర్షుని నృపాలాభీష్టముం దీర్చెనా
 భటుడే దండకు డొక్కరుం డతని సావాసుల్ ప్రభుదోహ సం
 ఘటుకుల్ కొట్టువ వేయగాబడిరి పోకారించి యిల్లెరి పె
 న్నిటియున్ నందనుడంచు రాణిమృతిచెందె పెద్దదుఃఖమునన్ 34

చరబంధించి కుమారహర్షునకు రాశీభూత సున్నేహుడై
 పరమాప్యాయతమై నృపాలుడు సువర్ణాన్నంబు లంపించునే
 వెరివై నందగబూని దారికినిరావింపంగ యత్నించుగా
 ని రవంతైన విరోధమూనడు సుతన్నేహమ్ము సామాన్యమే 35

తనకడ బియ్యగుడను నొక
యనుచుడుండంగ వారి నట కంపించుకొ
తనయుని క్షేమాదికముల
ననుదినమును దెలిసికొనుచు నాపభ్రువుండెన్. 36

నోనకడన్న మంత్రియొక న్యూనమనస్కుడు రాజుతో విప
న్నాననుడొచువచ్చి సృసనాయక! నీతనయుండు నీ నీ
సేనకు హానిగోరు విను సేమమె కోరితివేని వాని కం
డ్లైన పెకల్పు ప్రాణములనైన వెడల్పుము వేగిరంబునన్ 37

అని బోధించుచునుండెగాని కలశం దామాటలన్ దోసిపు
చ్చె నృపాలుండును జారవర్తనకు జొచ్చెన్ హీనచేతస్కుడై
తన కొడండ్కురలోన బెక్కురను రాధాకృష్ణసంవాదమున్
వినగంబిల్చును మన్మథార్తిఃకుడై వీరత్రావాళిలయై. 38

వారలలోన ప్లేరిణి నృపాలుని చిత్తము చూరగొన్న యో
ర్థోంగజూచి యిట్లను నృపాత్తమ! నీ సరివార తేరి యీ
ధావణిపైన నీ కినుకదాకిన తా జెడకుండునే యముం
డీరసమెత్తినాడు సుతుడేల యుపేక్షకు తావొసంగదో 39

సుగళాభిధేయయగు నా

మగువ మాట చెవినిజేర్చి మానవ నాథుం

డగు గాదన కప్పుడ న

మృగగల సూడకులబిల్చి మిగుల రయమునన్ 40

విషకలితాన్న మిష్ట తినిపింపగజేయును హర్షు వాడు వి

న్విషుడగు నాకు నెల్లరకు వేగమపొండని యీనతీయ శే

ముషి మధియించి వార లతిమోద రసాన్నములందు నేతులన్

విషమునుగల్చి రాసుతుని విందసపంపిరి నోనకాష్టచేక 41

ఆ యన్నము తా గుడువగ

జే యెత్తిన వలదు వలదు శ్రీహర్ష ! భవ

చ్చేయోభిలాషియగు నీ

ప్రయాగుమాట పెడచెవిని బడనీయకుమీ. 24

అనుచు హితుండు తన్నుడువ నా నృపనూనుడుసంశయాత్ముడై

కొనడు తదన్న పానముల కుక్కలబిల్చి యొసంగి ప్రాణమో

చనమును గాంచివందురె విషాన్నముదెచ్చెడు రాజసూదకుల్

తనయులజంపురాజులును తద్దయు కాలము నిల్వనేర్తురే? 43

రాజపుత్రుండు బందియా రాత గనుట
వృద్ధుడౌతండిగి యవి వేక భీరుడగుట
యవనిజనములదౌ యభాగ్యంబుగాని
రాజవంశానలేరె వీరాగ్రణులును.

44

కలశు డరూనసంపదకు కామముతోడుగ భోగలాలనుం
డలనుడునై ప్రజావిషయమంతయు నేమరి దేవతాగృహం
బులగల విగ్రహంబులను బూడిదపాలొనరించె సంతతులే వివా
రలసకలంబుగైకొని వెఱంగొనడెంత మహాగ్రీకర్మకేన్ 45

ప్రజలనుదిద్దితీర్పగల పాలకుడేముటుగాగ దేవతల్
గుజగుజలాడజొచ్చిరి లఘుండనితిట్టిరి చాటుచాటులన్
ప్రజలు; తదీయఘోషమున బాల్పడిరా జెఱయయ్యె నొక్క పె
నుజకు; కృశించి జీవనమురోసి కుమారునిరాజుజేయగా 46

కోరి మనమ్మునందు తనకుంగల మంత్రులబిల్చి వారికి
తీరెరిగింపగా ననుమతింపరువారు విదూరప్రాంతలో
హారపునీమనున్న యొక యశావను నుత్కరుపాభిధేయునిన్
చేరగబిల్చిరాజొనరిచెన్ ధనదానములెల్ల వారికిన్ 47

పదపడి నెట్టులేదన యపత్యముజూడ నపారవాంఛలో
 నొదవ నమాత్యులంబిలిచి యోఘననర్తనులార! కారణో
 బ్రదికియెయున్నవాడె నృపబాలుడు వేగొనివచ్చి నూపుడి
 యదనద వాసెదన్ మఱిలపంపెద వాడిపుడున్నచోటికిన్ 48

అనుటయు మంత్రులీకొనక హర్షబంధమ వాపి యొక్క చి
 త్రినిలయమందు నిల్పియును రాజునుజూడగనీయరై! పు
 త్రునిగనజాలనట్టివగతో నృపుడంతకు సంతకస్థిగో
 గనలిన వంగపండువనె గాంతియుజేవయు వాసె దీచుడై 49

మరణముచాక్షమయ్యె నృపహాలి కటంచు కలంగ రాత్నలో
 పుంజనులయ్యమాత్యులును బుత్తునిజూపరు లోనలోన వం
 దురి కలశుడు దుర్బలశతోవ్యథతో నెడబాటుతో విప
 న్మరణముచెందెమ్మత్తువును మాటొనరింపగలారె భూజనుల్ 50

జనకుడుచావగా జనులు చయ్యన హర్షనిరాజుజేయగా
 మనమున గోరిరేయ బ్రహ్మదముపుట్టు నటంచులోన భీ
 తిని గొని పానిసోదరులు తిప్పగజూతురు సేవలక వ్రథా
 న నగరకేంద్రముతో జనగణంబులచే నురియూడుచుండగన్ 51

కలశునకును బద్ధుఁడై
కులకాంతకు జననమంది కొమరారు సుతుం
డలవిజయాఘ్నం డొకరుం
డలఘుమతిన్ హర్షబూని యశముగడించెన్ 52

అతండుత్కర్షుడు రా
జై తగనిపనులు సలుపుట కాత్మతపింపన్
ఏ తెరగైనను బూని య
రాతుల నిర్జించి హర్ష రాజునుజేయన్. 53

మది గోరియుండె నచ్చట
గదిలో బంధింపబడిన యత్రీయ బాలుం
డదరుచు బెదరెను చూపుల
నెదురారయు జెరను బాముపెపుడొయని కడున్ 54

దినములిటుల్ చనంగ నొరదీసిన కత్తియుబోలె నూత్ని భూ
జనవితి హర్షజంప నతి సాహసికత్వముతో నుచాయ శో
ధనమునుజేసి కొంద రతిదారుణకర్మలబంపె వారలున్
జని కలశాత్మజున్ బొదివిజంపగబూనిన కాలమందునన్. 55

శ్రీహర్షుడు వారలతో
 స్నేహమ్మునమెలగి వశ్యచిత్తులజేయన్
 లోహరదేశవాసులు
 మోహమ్మున బుత్తుజంప బుద్ధియురాకన్

56

వానియుంగరమ్ము వలదన్న గైకొని
 పోయి చూపి రధిపపుంగవునకు
 హర్షుడేవిధమున నస్తంగతుండయ్యె
 ననుచు విజయుడాత్మనిగ్రహించి

కాల్పుచు పట్టమున్ భటుల కారడగించుచు విప్లవాగ్నితో
 లల్చెరగన్ తదీయమగు ఘాతకు తట్టుకొనంగలేక లెం
 కల్చని అయ్య! బాబు! మనగాదిలి హర్షుడు జీవయేనుమీ
 కాల్పుగబోకు మీపురము కట్టుము పట్టము వానితో వ న్ 57

నమ్మియు నమ్మక విజయుడు
 క్రమ్మిన యాగ్రహముతో పా కాలుడటన్నకొ
 చెమ్మగిలిన కన్నులతో
 క్రమ్మితివారందరును సుగళతోగూడన్

58

వెండియు వచ్చిన చూచి నృ
పుండ్రులు నున్నాడు! నాతి ముత్తైదువగా
నుండుట నమ్మెద మీనుడి;
యొండాడ పురంబు నింక నుడిగెద కాల్పన్

59

మతిశమియించి యా విజయమల్లును సోదరు రాకకైక్షణం
బతితర దీర్ఘయామముగ నప్పుడు సల్పె కుమారహర్షునిం
బ్రతుకగజెసిక దిరుగుబాటు తలంగునటన్న యూహాసో
హీతులును దాముపోయి చెరికివల దెచ్చిరి నోనకాదులున్ 60

ఈభంగిన్ చెరవెల్వరింపబడి భ్రాత్రేక్షామణిన్ హర్షుడా
ప్రాభాతిమ్ముననేగ నాతని పయిన్ జౌరుల్ మహాత్మ్యర్థతన్
శోభాచ్ఛన్న పరీమశ్శశిత కొనుంభంబు వర్షించి రా
హా! భావ్యున్నతి సూచకంబగునుగాదా కష్టమెవ్వారికిన్ 61

విజయమల్లునిజేరి భూవిభునినుతుడు
అన్న! మనకేల కదన మీయదనునందు
మానుమని పల్కనతడును మానినాడ
గాని యుత్కర్షతో మైత్రి కల్గుటరుదు.

62

వాడుప్రభు దోహిమనకు
గీ డొసరున నెంచు నెవుడు కిల్చిష కాకుం
డోడలు బండ్లగు తెరగున
వాడిపుడున్నాడు మనకు బందిగ నగరికా.

63

మగిడిచనంగ నీకును బ్రహ్మాదము తప్పక సంఘటిల్లునీ
వగదిగనాడి యిచ్చటనె నచ్చల గద్దియ నెక్కి లోకమే
లగలవు; పౌరులున్ మనకు లావయి నిల్చియున్నవారు; నీ
సుగళయు నీకు రాణి:చును సువ్రత కారిణి తేజరిల్లెనున్. 64

వ. అని నలికెనంత.

65

హర్షభూపతి సింహాసనాధిరోహి
యగుచు బూర్వాద్రి నున్న యయ్యర్కుబోలె
సుగళయును నాధునజ్జను సూర్యకిరణ
భాసితంబగు పూర్వదిగ్భామబోలె.

66

హర్షదీర్ఘి కాశ్మీర ఎర్షమునకు
రాజగుటనెల్ల వారలు తేజరిలిరి
దాన జీమూతుడగు రాజుకోననేల
కుసుమ పల్లవరాగముల్ కురియుటరుదె?

67

తనకు నవమతి యీరీతి తారసిల్లె
ననుచు నుత్కర్షుడధిక రోషార్తుడగుచు
పరుగునంబోయి యొక వేళ్ళవాటిజొచ్చి
గొంతు కత్తెరచే దెంచుకొనియె నకట!

68

ఉత్కర్షుండు గతింప హర్షుడు సమస్తోద్యోగులం జూచి య
స్మృతీర్తిద్యుతి కీరుతారకలనన్ సంధిపుడి కార్యముల్
హృగ్గోళంబుల కోధమున్విడిచి రాకేందుప్రభావీచులా
పత్కలంబున మోదమిచ్చుకీయనాపాదంపుడి కార్యముల్ 69

అని శాసింప నమాత్యులన్, సుహృదులన్, వ్యాహర్తులన్,
భృత్యులన్
మునుమీతండియు తాతయే పగిది మమ్ముంబోచి రాభంగినీ
వుచుబోవంగదవయ్య హర్ష! మమునీపుత్రుల్వలెన్ తావకీ
ననితాతోజ్వలబాహుశౌర్యమేశరణ్యంబయ్యమాకియ్యడన్ 70

తెలిసితిమిప్పు నీదయిన తేజ మమోఘమటంచు వెండియున్
దెలిసితి మీవు గుజ్జన విధేయుడవంచును నీప్రతాపకీ
లలవెరపించి మమ్ముమరలన్ భవదక్షయశాంతివారిలో
తుల మునుగంగజేసితి వితోధిక కీర్తిగడింపు భూవరా! 71

త్యాగ గుణంబున దారిద్ర్య దేవతఁ
దరుముట నీకేము గరపవలెనె

జీవకారుణ్యముఁ జేపట్టి హింసాప
థంబువాపుట నీకుదడవలెనె

పుణ్యకార్యసక్తి పురుషోత్తముడవునై
తనరునీకఘుల శిక్షణయు నరుదె

జనుల విశ్వాసమ్ము చవిగొన్ననీకు పా
లక లక్షణమ్ము వేర్పరుపవలెను

మానవాతీతమైన జన్మమ్ము కలిగి
మహిత కాశ్మీర దేశ పింహాసనమ్ము
నెక్కిజగమేలు నీవు మాదిక్కుగాగ
మాకులోఁటేమి హర్షరాణ్ణువు! యనిరి

72

ప్రజయిటు తన్ను మెచ్చ గరుపారిన మేనును మీదిరెప్పలన్
గుజగొనియున్న కన్దవయు గొంత వికారము తెల్పె రాజులో
నిజమున కాతడన్నిట మనీషియుగాడు విరోధ భావనా
సృజనకు ధారకాణయన జెల్లినవాడు నరేంద్ర మండలిక్ 73

త్యాగగుణాభ్యియుక్ పరుల ద్రివ్యము దోచుకొనంగలాడునై
 సేగి యొనర్చుచున్ పరుల సేమము నారయు చున్నవాడునై
 తాగతసమ్మునన్ మరల రాపిడితగ్గుచు నెమ్మనమ్మునన్
 వీగుచు నాగుచుక్ సకల భీకరుడయ్యె నృపాలు డంతటన్ 74

నూర్యకాంతిని తెగజూచు కుండలముల
 కాంతితో నసియాడు కన్నులుండ

కోటినూర్య ప్రభా కోటిరమణి ఘృణుల్
 శిరముపై కాంతులుజమ్ముచుండ

కుబుసమ్మువంటి నిక్కువపు వట్టించుతో
 నుష్ణీషమాపైన నొప్పుచుండ

అకర్ణమూలమ్ములైన నేత్రములతో
 బవిరి గడ్డమ్ముతో ప్రభలునిండ

హర్షుడాజాను బాహుద్భ్రాకృతియును
 మేలిచామనచాయ నెమ్మేనిపసయు
 మేఘ గర్జారవంబును మిగులనొప్ప
 కొలుపు దీర్చును శత్రులకులతజెంద.

జలధి జలములగోలి శ్యామల జలదము
 వర్షధారలు గురిసెడు వడువున, నర
 నాయకునిచేత నమిత సన్మానములను
 పొంచి యాచకుల్ దాతలై పొలుపుగనిరి.

84

హర్ష సభలోని గాయకు లతనివలన
 మేటి బహుమానముల బొంది మించుచుండి;
 పండితులు ఛత్రచామర ప్రసృత కాంతు
 లొలయ గుట్టపు బండ్లతో గులుకుచుండి.

85

కలశ కాశ్మీరమనువీడి కవితిలకుడు
 బిల్వ ణుడుచేరె కర్ణాట విషయమునకు
 నేడు హర్షుడు కవుల పెన్నిధి యటంచు
 విని మగిడిరాగ నెంచు నావిప్రకులుడు.

86

మిన్ను ముట్టెడు సౌధమ్మ లెన్నియేని
 గలవు హర్షుని పాలనా కాలమునను
 అతనికేళి వనమ్ములో బ్రతీయనోక
 హమ్ము కలదన్న నదియె తదాస్థుడెలుపు

87

(4)

సప్తమతరంగము

కల్పవృక్షమ్ము లేకున్కి కారణమ్ము
హర్షు వితరణతో బంతమీడు తెగువ
శమియే యననొప్పు నేలీలగనిన
హర్షు నామాజ్య మధికమోదావహమ్ము.

80

వెండి బంగారు నాణెముల్ విరివియయ్యె
రాగినాణెము శనము చిత్రానకైవ
దండి గాధుడు సున్ను డుదారుడైన
వెండికిని బైడికిని దావి యుండినటులె.

81

కాని యతండు ద్రవ్యమును కానయినన్ జెయజారనీ
గాన సమస్తమ్యాములు ప్రాకృతికమొనరించె; 6
దీనులునై వారిలను దీప్తిముగా బసిట్టి హర్షురా
జ్యాననడంచె నాకటికి జచ్చినచూడ గృహగోనండహా

82

చంపకు డన్నవాడొకడు సత్యదయాగుణవంతుడై మన
త్సంపదతో పరంపరిగ దానముచేయుచునుండె నందిత
నింపుగ నెబ్బమబ్బమును నిట్టటుగాదన కిట్టివారిపై
పొంపిరివోని వత్సలత బూనుట వింతయె కాలకంఠుడుక

83

ఇకహర్షుండు సమస్తదానపక్షజ్ఞ యెవ్వారికిన్ మోదహ
యకుడయ్యెన్ నికషోపలమ్ము పయిరాయం బడ్డ గత్తిమ్ము నో
లిక గాంతుల్ దెరలందు చిమ్మునెడ వారింపంగ శక్యమై త
న్నికటస్థోపలజాత మెంతదయినన్ విశ్వంభ రామండలిన్ 92

శ్యాహివంశజాత సౌభాగ్యవతి (శ్రీ) వ
సంతలేఖ వంశ సాధ్వితాను
పతికి దగిన సజ్జయు బరమ పావనచరి
త్రోరుగణగణాధ్యయిష్టదాను 93

ఆనెలతి హర్షపట్టపు
రాణిగ నుతిగాంచె మృదుతర స్వాంతముతో
నేనెల కానెల విప్రులు
దీనారములిచ్చి తృప్తిదేర్చు నయారే! 94

ఈక్రియ నూత్న చాలనము నేర్పడజేసి చతుర్విధోద్యమ
ప్రక్రియతో నృపాలు డరిరాజులకేరికి జూడరాక ని
ర్వక్రపరాక్రియమ్ము నెరపన్ గని రాజపురీ విజేత తా
నేక్రియనైన హర్షుని జయించి తదీయము నాక్రిమింపగా 95

కోరి యపాంపకా చముపుగూర్చి వడిం బరదెంచుచుండె గా
 శ్లోరము త్పాకంను న్మనసింహుడు చారులచే వినెన్ విత
 స్థారమణీయతీరముల సైన్యము నెల్లెడ గాపువెట్టె లో
 హారము చేరబంచె వెనుకాగగ నేలని యింకగోదరక 96

వారలు దారిలోనుసలి పచ్చ నుచద్రవ మించుకైన తా
 మారయకున్గి హరుడు మహారుషచెందియు దండనాథుపై
 కారములున్ మిరెమ్మలునుగాగ నిరంతర నిష్ఠురమ్ము లొం
 డారయ కాడుచుండ మరియూదకు భంగముతోచికొందరున్ 97

కొందరు రాచకార్యమని కొందరు పోటుకు దప్పెనంచునున్
 సందడిగాగబల్కు నెడ చయ్యన రాజుడెంచి యందరక
 వెందరిమెక విరోధులును వేకువనే పొడచూపి రిల్లురా
 డ్బొందము వారికిన్ తదవిప్రులకున్ గదనింబు గల్గగా 98

ఆ వృథనమందు గంద
 రాపేక్షితిమైన విజయమది చేకూరెన్
 భూపతి కొసయాడుచు దా
 బ్రాపించె సనన్య గౌరవమ్ము సతనికిక 99

శందర్శన్విసై సరిపతి
 చెందిన ప్రేమమ్ము చెరువ జింతాకులులొ
 కొండరు దుర్మంత్రుల లొ
 తుండెలియక కృంగదోసె దుర్నయపరుడై 100

మంత్రీగా వాసిగాంచిన మనుజవరుని
 పాడవీరమ్మ కడనుండ బనిచె నృపుడు
 తన కగౌరవ మీరీతి జెనెననుచు
 మనమునను దన్నుతా దూరుకొనియె నలికు 101

ద్వార దేశాధిపతిపదం బేరికగునొ
 యనుచు ముక్తులు వాదముగనుచునుండ
 మరల లోహర దేశమ్ము నరుగుచుండె
 కుట్రలకు నాలవాలమై కూలుచుండె 102

అంతహర్షుడు శందర్శనాదరించి
 వడిగజనుదేరు మీపు తత్ప్రాంతమునకు
 ఏలు మాసీమ మాకు తాసీలుగట్టు
 కనికరముపుట్టె నీపయి మనమునందు 103

అని పనుప నతిడు నా దేశమునకు నరిగె
 శాంతియై యెడ నెల్లొను సమచునును
 వెండియును రాజుల గొందరిండు ప్రభువ !
 తులునయకాదు గందర్పుడు తూలనమ్మె

104

తన నలు పాదగల్గు వారినిమాట
 మ్మిరాజుగోపమ్ము నన్ననిచె గొంత
 సైన్యమును దేర గందర్పుడైన్యమునకు
 వార యిటి కేగిజూడ నాప్రితినిధియును

105

పాచికల బర్వునురు ద్యూతపానమత్త
 చేష్టలకు జిక్కియుండుట చేయబట్టి
 బందిగా జేయచూచిరి బలిమిలోడ
 నతను విడిపించుకొని వేరు వితముగయె

106

వలబడిన పక్షి వెండియు
 వలవెలువడి బయటబడిన వడువున జనియున్
 తలరి యతం డవువొక నె
 చ్చెలికొనిని బంపె రాజసేన గదియగన్

107

ఆలడుచసి సేనాపతి

చేత నునిచె నొక్క విసతి చిత్రిముగాగన్

ఆతాకీదున గండ

ర్వాతిశయిత హృదయదుఃఖ మంతయుఁమిడెన్ 108

తనబందుగులను దనకడ

కనిచిన దానవుడవీడి యరుగునటపురిన్

మనసేడంటతానిక

ఘనతర రాజాగ్రహమున గమిలి కుములుచున్ 109

కందర్పుడు వ్రాసిన జా

బందుకొనుచు విప్పి చూచి రంద రమాత్యుల్

అందలి దీనాలాపము

లం దనియుచు నతని చుట్టలందరి బనుపన్ 110

వైరము వీడి యాతడు నివారిత సర్వ మనోవిచారుడై

చేరగనేగె గాని నిక జెప్పెడిదేమి తనంత బూనికా

శ్రీరపు యాత్రికుల్ పరమమిత్రులుగా గణించి వారి కా

హార విహారపానముల కన్నిట బాసటయయ్యె నింపుగన్ 111

వీరుడై యొందుకడ నొక్క చోరు జంపి
 పొగ్గి శామార్గములు సుఖపద మొనర్చె
 కాశికా క్షేత్రమున యాత్రిక ప్రతతుల
 జంపు వ్యాఘ్రము నొకదాని జక్కడంచె 112

యిటజయరాజను నొక యతి
 కుటిలుడు ధమ్మటుని గూడికొని శ్రీహర్షన్
 గటకట వెట్టదలంపగ
 భటులవలన గుట్టియెల్ల బైటపడంగన్ 113

ధమ్మటు జంపుచో దసదు దాయుల నెల్లరజంపి నట్లగున్
 వమ్మగు రాజ్యతంత్రముని వానినడంపక వారి పాప వృ
 త్తమ్మున కాత్మవండును ధామణినేత వధింపగోరె ను
 గ్రమ్మగ నాకిరాతు జయరాజును దత్పరివారవర్గమున్ 114

తన్ను గనికరించె ధరణీశుడనుచునో
 లేక తనకు సహజలీలయగునో
 ధమ్మటుండు గడగి దైవతార్చననిమి
 త్తమ్మగ జయరాజుదార్చితెచ్చి 115

ఒక గృహములోని కడుగగ
 గిక్కిరించుచు నచట రాజకేసరి యుండెన్
 మొకమున జేపుకు దోంగ
 సకలేంద్రియ భ్రాంతిచెంది జనురాజుండెన్ 116

జయరాజును బంధించెను
 భయపెట్టెను గాంధ పట్టి పలుకుము సజమం
 చయిన సతండావంతియు
 బయలుపరచడెంతి గుండెబలముకలాడో 117

తనగుట్టు బయటపెట్టియు
 దనకేలని దెచ్చడయ్యె భక్తులుగుట్టున్
 కనికరములేక జయరా
 డ్దననమునను సంతసిం చె హర్షుడు మిగులక 118

పదపడి గొన్ని నాళ్ళకు గృహరహితుండయి యానృపాలుడా
 తృదనకు కత్తుగదలచి ధమ్ములు కుల్గ్రామ లోనొనగ్గించం
 పెదురము లేకయే యతిడు వీరిశరాస్త్రుడుగాగ జూచి యం
 తదనియు కాశరీరము నొనర్చె నుపాధిగ శ్వానజాతికిన్ 119

తుల్లుడు మున్నుగా గలుగు భూర్వహులాదటగూడి యేకమై
భల్లము లాదిగా గల నవాస్త్ర! వరంవర సేకరించి రా
జ్జిరిగాని చారిదగు విద్యుథ యత్నముమాన్పె శాంతి రం
జిల్లగ తానొకం డుదయసింహుడు హర్షపువాలమైతిచే 120

పిమ్మట రాజు సన్నిధికి పోయెను వేళ దారిలో
ధమ్మలు నింటబుట్టిన కృధాపతి ఛత్రముమోత కాడు పీ
రిమ్మెయి కేళను టగని హేళనగాననె తుల్ల! నీవు ధై
ర్యము సమస్తమున్ విడిచిరాజునుచూడగ నేగుచుంటివా? 121

ఘనుడు తస్యంగు మనుమడవనియు నీవు
నేను నొకత్తి కే జనియించితి మని
సంతసంబున నుంటి నీజయము గోరి
పిటికివైయెల్లు రాజును దరియబోదు? 122

అని పలికి యాతడసిగొని

తన కంఠముతాన నరకి ధరగూలబడెన్

జననాథు నంతి కమునకు

గొనిచను మివతుల్లుడొదకొమరులను భయుల్ 123

కికురించి కారలోనికి

ఒకటంబుగ ద్రోయవారు పైకొను కష్టం

బొకయింత తెలియనేరక

సుకముగ నిదురింపవారి జూచినవాడై

124

రాజ దయామతిక మృదుల రవ్యశరీరులు వీరిజంపనే
నోజయొసంగ జాలనని యూరక యుండగ వించియుండునా

గాజను నొక్కదుప్పుడురికై వడి తొట్టబిగించి కంఠయిల్

రాజ సమక్షమందె సుతులక వధియించె మహోగ్రకర్ముడై 125

ఇట్లు మడిసిన నలుపుర రట్టగాధ

కథలుగాజెప్పికొందురు కరుణమతులు

బాల్యసౌందర్యములకు సౌశీల్యమునకు

కంటతడివెట్టనట్టి డొక్కండులేడు.

126

వామనకుమారుడై తేమనాముడైన

యొక నయజ్ఞుడు హర్షుని సకలహృదయ

మెరిగియుంటను తత్పితృకృతమయైన

కాలశేషాలయము నేలగూలుపుమనె

127

కాని యొడయని మేల్గోరి కార్యనిపుణు
డా ప్రయాగుడు వలదని హర్షునుడిపె
లోషతర్థుని మనుమడు రోషధరుడు
హలధరుడు పల్కునిట్లుల హర్షజూచి 128

కాలశేషుని యాలయ మేలమనకు
దీని బడగొట్టి యీరాలతోన యొక్క
ఎంతైనగుట్టు మావిశిష్టాంశికమున
తలయపు భూములును సొమ్ము లపహరింపు 129

వ. అనిబోధించె. 130

ఆకాశంబున జిత్రశాలలు, మృణాలావాప్తి వస్త్రంబులున్
రాకాస్వప్న మరీచులన్ పయిశియిన్, ప్రాళేయకుడ్యంబులున్
లోకంబందున సాధ్యమంచు మదిలోనూహింతు రెవ్వారు త
ద్వ్యలోలత్వముమోస మొందుట కెకాదానిక్క మూహింపగన్

రోగికి శుభ్యవస్తు నిరోధమెటులు
యొక్కమే చేయ నట్లులే యర్వివిధుని
తాదృశ ప్రయత్న మంతయు తొనయొకడు
మాన్యను ప్రయాగు డత్వంత మైతితోడ 132

హామతర్థండు రాజ విదూషకుండు
హామనోబలై రాజ! అనుర్వ మేల
భీమ దేవునిపై చెర వెలువరించి
మొక్క వేల తద్దేవు సంఘులకునీవు

133

కాని నృపాలుడించుకయు గైకొని కా చెలికాని మాటలన్
పూని సమస్తమైన ధనమున్ కలుపేసె శరత్సహస్రముల్
దేనిని రాజులు జనులు తీరని కాంక్ష భజించిరట్టి సం
ధ్యానటకావతంసు వివిధాయతనముల దోచె లోభియై

134

ఇట్లుదోచిన ధనముతో నెట్టులైన
నొక మహాసేన నిర్మించి సకలదేశ
మేలగా జూచె హర్షు డుద్వేలమైన
యతనిసాహస మేమని యనగనాను?

135

అదియునుగాక హర్షునకు సచ్చముగా దను నమ్మినట్టివా
డుదయుడు నానొకండు చిరుహాస మొనర్చెడు సంతమాత్రో
బదరక దేవతా ప్రతిమనారమునే వెలికిడ్చి వీధిలో
బిందులగజేయు బెక్కు రవివేకులచే నుమయించువానిపై

136

(శ్రీ) సగరంబున (శ్రీ) రణస్వామియు
 మార్తాండ దేవుడు మనుజవరుని
 కోవకీలకును గురికాక యుండిరి
 తక్కిన దేవుల్లు దగ్ధమైరి
 దానపరుండైన యా సరనాయకు
 డీ గ్రహించిరి బుద్ధవిగ్రహములు
 నిరువురు వారిలో పరిహాస పురవాసి
 కనకుఁ డొక్కడు; మహాగాయకుండు

శ్రావణు డొకండు; ధనము విస్తారముగ గ
 డించి యుండియు తా ధనాపేక్షితుండు
 యెట్టిదుష్కార్యమునకైన నిచ్చగించు
 హద్దువిధ మట్టి దేగ దా యరసిచూడ

137

అనుమతి యిచ్చెనాలయసుహార్షిశమున్ నడుపంగ నొక్కవి
 పునక; నతండు కానుకల రూపున దాగయి కొన్న విత్తమం
 తను తనకిచ్చి పోవలెగదా; ధనమూల మిదం జగత్తల
 న్ననదియు సార్థకంబెయగు; న్యాయములేదు నృపాలు పాలనన్

ఇట్లు గయకొన్న ధనమెల్ల నిచ్చకమున
 బ్రేలు మూఢుల కొసగును ప్రియము గదుర
 మృగవిశాలనేత్రుల బ్రేమగు రజూచి
 వారి కభిమానమున నిచ్చు వఱలు ధనము॥ 139

కొంతధనమును వెచ్చించు గుఱ్ఱములకు
 కొంత ధనమిచ్చుచుండు కుంత్రీవిదుల
 కపరిమితిమైన యాసక్తి నా నృపుండు
 కేరుచుండును మృగయావిహారిములను. 140

చెవికడనుజేరి తము బ్రశంసించు మూఢ
 మానవులబట్టి తాము త్ర్యంబకులమనియు
 చతురు దీర్ఘ బాహులమును, జితమృతులము
 కేవలేశ్వరులమని లెక్కించుకొందు 141

అగుదురు నిశామఖంబుల సతివలకును
 దానుల ; పగలవారి చిత్తములగొండు
 రాజులార! యదార్థ మారసిన స్త్రుజ
 న జతులనుటకు శంక సుంతయినవలదు. 142

అనుచరులు కొందరొక వృద్ధవనితదెచ్చి
రాజమాతయటంచును రాజుకనిరి
హర్షు డామాట నమ్ని యనంతి ధనము
వారలకొసంగె నవిమృశ్యకారియగుచు.

143

కడమకొందరు పరిచారికలనుదెచ్చి
వీరు దేవేరులనియు దేవ్యంశజుల
లనియు నమ్మించి యతడు నాష్టాంగవడగ
జొచ్చి యానందమున నవ్వజొచ్చి రొకట.

144

ఇట్టి దుష్కార్యముల నీతడెన్ని యేని
జేసినను రాష్ట్రపాలన గానిచేయ
నోపరెవ్వరు, నీతనియుగ్రతేజ
మేరును నడంపజాలక యూరకుండి)

145

ఒకనాటిరేయి యీ యుర్విధవుడు దీప్త
శాలాంతరమున వత్సలతతోడ
నటివర్గమునకును నాట్యంబునేర్చుచో
శాత్రువుడొక్కడు చంపదలచి

గురిచూచిబొణంబు నురువడివై చిన
తప్పెనాయేట నంతఃపురమున
రాజకాంతలును పరాశక్తలై రాజు
జంపంగ గుట్రిలు సలుపుచుండి

హద్దు దుష్కీర్తి ల్లిశ లాశ్రిమింప
కలశెనుతుడను మాట క్కంబెయ్యెయ్యె
తనకు మేనత్తపుక్కి 'నాగ'ను బలాత్క
రించి చెగచె నితండు దుర్నితిపగుడు

146

ఒక శత తరుష్కులకును నుద్యోగమిచ్చె
వారిలోగూడి తానును వారకతిని
నూకరామిషమును; తనకైకరమ్ము
పగల గుములుచునుండ బందుగులు సతము

147

రాజపురిజయల్ తనను రాజుగ నెంచక స్వేచ్ఛ బూసగా
నాజి యొనర్చి వారల యహంకరణమ్మును బాపగోరితా
నై జయయాత్రకున్ వెడలె నాతనితోడుత దండవాయకుం
దోజమెయిన్ జరించె నిటులొప్పుగ రాజపురిన్ ససెన్ముడై 148

శ్రీ హరుడు యుద్ధముచేయుచుండ
 దోహియై దండనాయకు డాహున్
 లతరంబగుచోట బండ్లెల్లముడిచి
 "వేగమిండని కోరుడు వేతనము"

140

అని వ్రోబోధించెగాని యయ్యపరములు
 వారుకడ డబ్బులేమి వారంకిన న
 హస్త రీతులవేడె మీ రాగుడలుచు
 ఇంతిలో దండనాయకు డేగుడెచి

150

శ్రీసగరేశ! వీరె యమ భృత్యులబోలు తుగ్గమైనైకుల్
 పూసి కృపాణశాణతతి పోరికివచ్చిరటన్న నా ధరా
 జాసి సమస్తధర్మమును చయ్యనవీడి సమస్త వస్తువుల
 తానము నచ్చటన్ విడిచి తాను భలుల్ పయవెత్తి రాదమై

151

యోగ్యతా యోగ్యతల జూడకున్నతంపు
 బడివులం దుంచబడి నట్టివారె యెటులు
 సమయమేతేర నకలకట్టముల కిగుడు
 రేక కారణముగ హరుడేలు కెప్పుడె?

152

నాటినుండియు హద్దుని నయము, తరిగె?
 నతడు గుర్తించె శంకర్పుననులిల్ల. ప్రి
 తాపమును తినియ్యసత్కముచు కాన
 విలువదలచెను శంకర్పు వేగరాగ.

153

దండనాయకు డదివి ధారుణీశు
 నోడవలదని పల్కె నోడ్దోన విభుడు
 తద్దురుద్దేశముల కొంత అడవి తెలిసి
 శిక్షచేయంగ దలచియు జేయడయ్యె

154

గంగనుతుడైన మల్లువొకండు గలడు
 ధాతదేశాన నతడు పుత్రికలగలసి
 శౌర్యమూలక కార్యముల్ నలుపుచుండి
 కట్టె కోవెల యొకటి విఖ్యాతముగను

155

ఒకకారాంతకు దేగుదెంచి ప్రభువా! యుష్మత్కృత్యమారద్వయిక
 ప్రకటనైర్యుడొకండు చాజగుననక బాలర్, తిథియాత్మజుల్
 సుకృతుల్ ఉచ్చల సుచ్ఛలుల్ కలసి ఏకో తస్మా సాహసాన్తుత
 ప్రకటించందొరికొదు రాహవమునన్ బాహువు తాపంబున్ 156

హరిలక్ష్మీ సగౌరవము
 ధీమండగం నుచ్చలుండు తేజము గదురన్
 పోరని నేకోత్సాహం
 ప్రారంభము లాచరించె హర్షుడు చూడన్ 157

హర్షుని యదృష్ట సీతాత సచివోద
 జాలు నట్లుల మేఘగర్జనలు చెలగె
 దీనదశనున్న సోదరుల్ తేజగండు
 రన్నగతిని కాసారము లన్నినిండె 158

సోదరయుగ్మ మప్పు డరిసూదనులై విహరింపచూచి లో
 లోదలపోసి “రీసుతులె లోకము నేగలట్టి ధీనిధుల్
 కాదిక హర్షరాజ్యమిది; గర్వి యితం డికపై జరించుతా
 నే దశకంధకుండయి వినీతులు మీలె రామలక్ష్మణుల్ 159

అని జనులాడుకోదోడగి గంతట హర్షుడు దుర్వినీతుడై
 కనుగొన కాత్మవంచనను గాసి యొసర్పదొడంగ లోకులన్
 చనుజనదంచునెంచని విచార విచూకులు నిక్క-మారయన్
 జనపతులంతికస్థులను సైరణ జేయరు మెత్తు రన్యులన్ 160

అశ్వమేధమునకు సమహారముతో గరువంగ జూచు నె
 య్యశిలనుపైబడునో పశులూ పరహస్తమునుండి దానినే
 అడిగిలయైనదాని మరెవరూలచేయగ నేర దేమియున్
 వదలినవాడు మారమున బారిన తారక యందయుండినన్ 161

అవకాశము సూరగాయములు అవయి నట్లుల హస్తుబారి బ
 డ్డ సముద్ర కష్టములమును డగ్గరెనెల్లెడవ్యాప్తమయ్యె నొ
 క్క విషయ కాలకమ్మినిపైను పుట్టెనుగాగ నెల్ల వ
 స్తుప్రసాదమయ్యెముగచోరభయంబుల హెచ్చెనద్దినన్

నదులు శివాలనెడె ననవాయకుడి విపరీత కష్టముల్
 మనిదలపోయ కించుకయు బాగుగ గన్నడునట్లు రాజధా
 నిదెంచి యెల్లస్పృక్షములు నేలనుగూలిచె దానబంధరీ
 రుదిత నాదముల్ చెల్లె గోధము వీడగ లేక హస్తుకున్ 163

హతి శేషమైన జరాళిని ధరముకై
 వీడింపగడగ నేవేల గతుల
 డాముకుల్ చెలరేగి డిలరాయిశోత్సాహ
 మున దేశమును కొల్లగొని దొడగిరి

మడవలోహార సీమలనున్న డామనున్
హస్తు వాదర కెరయై మడిసిరి
లావణ్యవతి నోర్తు లఘుబుద్ధియై యీత
డజపట మొలిచిన యట్లులాలిచె

మడవరాజ్యమిట్లు మానకహీ మై
ప్రేతిభూమికంటె బీతుగొలకె
అంత డామరాళి యంతినంతసజ్జే
గొప్ప సైన్యముండు కూర్చుకొని.

164

కాని వృషాలుడెంతయును క్రౌర్యమునూరి మ రాజ్యేవేళ పా
పాన జెలంగుచున్ బవలబందుచలక్ష్మము నూని రాజహ
ర్యాన దురాత్ములన్ గెరలు చాత్మ వనోబల వెల్లదూలె నం
చా నరనాథుగూర్చి జనులాడెను పల్కె వివంగ నొనెటన్ 165

వల్లుని కనిష్ఠ సుతునిపై చుచుతి గలిగి
తను గనకయున్న దానినుగిరిసి క్రౌర్య
మనహసంబును పురిగొల్ప హస్తజేత
బోధ యొనరింప దొడగె లక్ష్మీభ్రమంకు.

166

అధిప! కైకొంటోపేపు దాయాదిజనుల
 పాణిములనెల్ల శౌర్య ధైర్యములు కలిగి
 నీదు సామ్రాజ్యమునె గయికోదలంచు
 నుస్సలోచ్చలులను జంపజూడవేల?

167

ఎందరినో వధించె వసుధేశుడు జ్ఞాతులవారి పైనయా
 క్రందనముల్ చెవింజొరవ; క్రమ్మరినిప్పుడు వీరిపైన తా
 నిందలుమోపి చెప్పియును, నేస్తుచే బలికించియున్ జనా
 భ్యందితుడైన రాజు నెడపాయని నేరముచేసె నాతడున్. 168

తా నెరుంగును స్వయముగా ధానుశేశు
 డుచ్చలుని నుస్సొంగిరైన యున్నతంపు
 గుణములపనందు; నట్టిచో కోరియేల
 విరసమూ నెనొ జ్ఞాతిసోదరులపైన

169

నమ్మె లక్ష్మీధనునిమాట నమ్మింక
 తాను మునుగన్న యట్టి మిత్రిత రవంత
 పట్టి బంధింపజూచెను ప్రభుజనుచును
 దెలిసి నుస్సొచ్చలు విదేశములకు.

170

పాట జనులలో నెవ్వరు పలుకరైరి
సోదరులె రాజతొడురంచును నృపాలు
డాత్తి దెలిసి జఃత్తోభ మభిభయమున
మెలగుచుండె నే ముప్పవాటిఁ నొ యరుచు 171

ఉచ్చలుని జంపిన ధనమ్ము నొసగుచుచు
పంపె సంగ్రామ పాలునిపాలి కొక్క
వార్తి లక్ష్మీధరుని చేతి వాడును జ
యతనితో చెప్ప నతడేగి యతనిగని 172

శౌంధ్యైశ్యమ్ములకు జాల జంకు చెంది
ఉచ్చలు" జంపుకొలుపులుండె నతి
శోడస్తేహ మొనరె సంతతుఁ మీరి
పూర్వకర్మ సరివాక పుణ్యఫలము 173

కాక నెరులె గుఱువారగొనె యెందు?
ఉచ్చలు సదృశుని చెప్పనొప్పెనదియు;
రాజపురి నుచ్చలుఁ డిట్లు రాజపటంకు
నేయు యొన్ని ములన్నియు జెరిగిజేరి; 174

మొదటచుండియు కాళ్ళోముసకు రాజు
 ప్రోజయుచు తాటవేచిరి నియుక్త
 ననుచును కొక్క చిన్న పోతాహ వాక్య
 జేయున దేని మొదటి నొకగెనేది
 దాడిసేయ ను సిద్ధతిగూడి యుండి)

175

పెక్కరు డామిశుల్ తనను వేమరు చూడగ రాగ నుచ్చలుం
 డెక్కన మైత్రీతో మెరిగి యెల్లగ క్షాప్తతజాటె; వారు పె
 స్మృత్య-చు స్వదేశమునమైత్రీ ఘటి తు మటంచు జెప్పి యొ
 కొక్కరుగా సజ్జేములచుంకువలన్ గొన తెచ్చియిచ్చిరిన్ 176

అందఱను నుచ్చునెట్టి లండగాగ
 నుండింత ఖశాధీశు డొక్క నాడు
 మంతిన బాచు చుండియు మనసున
 నమృతంబై నుచ్చునెన్న హమ్మలవము

177

ఆ ఖశాధీశ్వరుని మంత్రిత్రయై న కలశ
 రాజుకదనమ్మి తనమహారాజుగోడ
 “నట్టి బాధిపతిగారు పాపినీడు
 హుచ్చె గ నినునైన యఘచరితుడు”

178

అని నృపబాలుఁ డుచ్చలుఁ నాతని యాశ్రితవర్గమున్ . తెఱం.
గిను మదలంపు రాజునకు గీల్కొన జేయ ఖశేశ్వరుండు నా
వని నొసరింపు మీవయొక వ్యాజమునం బరువంగలాఁ డా పొ
ద్దున భవభంజికంబునకు దుర్జయు నుచ్చలునిన్ రయంబున్ 179

అనుచు భుజగ గలశరా జనుమఠించి
భీష్మ నివాసుంబునకు జేర జన ఖశేశు
డుచ్చలుని బిల్చినీవేగి 'యొప్పుమీర
కల్లశరాజునకును మైత్రి) గలుపుమతడు
మంత్రిగడనాకు; నటుపైన మనముపోయి,

180

చేరి కాశ్మీరమును నీదువైరులైన
వారి నెల్లరనోడించివైత మనియె
డుచ్చలుఁ డొడంబడియెగాని యొక్కకొంత.
దూర మేతేరుసరికెన్నో దుశ్శకునము
అతనికిని దోప శంకించి యచటికేగ
కతిరయంబున రాజపుర్యంతికమ్ము
చేరె; సచ్చట శ్రలశరాజురకొనక
పెద్దసైన్యము గైకొని వెంటనేగి
ముద్ధమొసరింప బూనిన యుచ్చలుండు

181

వెరచకతాను బూనియొక వీరపతాకిని యుద్ధకాండకై
 బరిగొనినల్ప విస్లుభయవర్గములున్ శదం ప్రకార బం
 ధుతరపుత్తులైన తరి తొండ్రుమెనుకుదె చి మూ ఖశే
 శ్వేకుడుకమారు నుచ్చలునిజాశ్రియముజను దేగజేయగన్ 182

హితమతులైన సైనికు లనేకుల పోలుదుచు జెప్ప న
 మృతవడకుచ్చలుండు విడిమె జనుచో నలెనిన్ ముఖాముఖన్
 చతురముగా నెదుర్కొనగ జాలిన వాడొకరుండు లేడ; కొ
 పితమతియై రదంబులను వేమకు నొక్కచు బల్కుదత్సభన్ 183

“పూర్వమున నుండి యిందాక భుజపరాక్ర
 మమ్మె మూలముగాగ లోకమ్మనేలి
 నారు కాశ్మీరరాజు; లేనాటి కేని
 వీరు కోరరాశ్రిత మిత్ర పౌరుషంబు” 184

తామ చూతురుగాక యీతరుణమందు
 నాదగు పరాక్రమంబు రణాంగణమున
 అని పలికి యుచ్చలుండప్పుడాజి కేగ
 నతనితో గూడ సైనికశతమునేగ 185

మృతశశము నొండుకైబూని యెదురవచ్చు
నొకమనుజుగాంచి యిదియు సుశకున మనుచు
నుచ్చలుం డాత్మ నుప్పొంగి యుదధినోలె
వీరరణవిహారమునకై కోరుచుండె

186

కూపయంతాకడనుండి మాపు కేపు
పని సలుపునట్టి ఎట్టి బేవాడిడామ
రులు నిజోద్యోగమును మాని కోధ మినుమ
డింపవచ్చి యుచ్చుకై రింపుమీర
నుపనది మహానదిని జేరి యొప్పిమాడ్కి

187

రాజపురిజేరి క్రొమ్మర రాజవత్సు
లందరును దనకెంతో సహాయపడగ
నుండి యుచ్చలు డొక్కనా డొగిరమ్ము
గుడిచి తన బసకేగుండ్లును హఠాద్వి
జృంభితుండయు సంగ్రామి డితనిదాకె

188

అప్పుడొదవిన పోరాటమందు లోప్త
వట్టుడన్వాడు; ఉచ్చుల వ్రాణహతుడు

మడిసె; నంతట నటనున్న మనుజులకు
అడ్డమైవచ్చి నూన్చి రయ్యాహవమ్ము.

బహుళ వంచమినాటి యాభాగ్య మేమొ
యుద్ధభూమికి జనుభాగ్య మొదవ నుచ్చ
లునకు; కాశ్మీరమును జొచ్చి జనములండు
కలతలను బెంప నియమించె చెలుల నితడు

పొరపు లీరీతి లోలోన బుట్టుటయును
హర్షు డాత్మ భావించె దా నాకసమ్ము
నుండి క్రిందకు బడినట్లు లుచ్చలుండు
పైకెగసినట్లు పాతాళలోక మెడలి.

చొచ్చె కాశ్మీరమును జ్ఞాతినూదనుండు
వల్లు నగ్రసంభవుడని మనుజనాధు
డెరిగి గడగడ వణకుచు జొరగనీయ
డయ్యె క్రమరాజ్యమును; మండలోధివతిని
జంపుచు కుపారు శోధన సలుపుచుండె.

దండనాయకుడటకేగ తడవుపట్టు
 న ఇడు నూహను ముందుగానంపె వట్టు
 నొక మహాసేనతో నాతడుండె మార్గ
 మధ్యమునయందె; యతని వెంబడిన దండ
 నాయక లెంత రాజులం దడయు చుండి.

198

సప్తమతరంగము ప్రథమభాగము సంపూర్ణము

రాజతరంగిణి

లఘుటీక

పద్యసంఖ్య. (అవతారిక) :

1. దీప్యత్ - ప్రకాశించుచున్న.
మేఘశ్యాముడు - మబ్బువలె నల్లనైనవాడు (కృష్ణుడు).
2. అంబకములు - కన్నులు
3. జ్వల, ఖిల యతికలదు. దీనినే విశేషయతి యందురు.
ప్రేక్షాధకపులు కొందరు జ్ఞకారంబునకును
ప్రభవ వర్గంబు తొలియిక్కిరములు నాల్గు
నిడుదురు ప్రబంధముల నొక్కయెడ విశేష
వశులనుచు సోమయాజులువాడు కతన? - అప్పకవీయము.
4. బిల్వణుడు - కల్పణునికంటె నించుక పెద్ద. ఈతని ప్రసక్తిముందు గాంధ
గలరు.
5. జోము = సామ్య.
6. మృగత్పన్న = ఎండమావి. ఆకీవిషము = సర్పము.
7. కల్పణుడు = చంపకుని తనూభవుడు. కాశ్మీరదేశ ప్రధానామాత్యుడుగా
చంపకుడు పేరుగడించెను.

కథాభాగమున

15. విత్తస్థ = కాశ్మీరదేశమున బ్రసహించు నొకనది. అపాంపతి = సముద్రుడు
16. జ్వలతో, ఖిల మైత్రికలదు. దీనినే తద్భవవ్యాజవిరమణమందురు.
17. కలశేనుతుడు = కలశుడనురాజు కొడుకు.

శ్రీహర్షుడు ప్రస్తుత కథానాయకుడు. క్రి|| శ. 1089 నుండి 1101
వరకు గాశ్మీరమును పాలించినరాజు

18. ఆగమములు = వేదములు
తాగమము = కనచము

19. జలకపువ్వులు = స్నానకాలము మిథు.

20. ధన్యుడు = హస్తాని నక్షత్రము గలగడికాడు.

21. వేరము = విరోధము.

22. బిజ్జలు = గురువులు.

23. చామడన్ = ఛాయావహకన్.

మేకానాను = మేలుకొననాను.

నేమింపంగ = నియమింపగా.

24. అనంతరాజ్ఞు - కలశునితండ్రి; హస్తానితాత.

25. నందికేశ్వరుని క్షేత్రము — ఇదియొక నక్షత్రమునగును. క్షేత్రమును బుద్ధుల శ్రవణమున పేరు.

27. దండకుడు - కలశుని కాంతరింగిక సేవకుడు.

29. ఆత్మయును = చేటు.

31. తురి = మంగలి.

35. ప్రయాగుడు = కలశుని క్షాతరు. హస్తాని యందు చా.ల.వా.త్ప.యము కలవాడు.

36. నోనకుడు = కలశునికి క్షాతరునుండు. హస్తానికి ప్రబలకాండ.

39. ముగళి = హస్తాని పట్టుపు రాజులలో నొకతె.

42. వండురుట = దుఃఖితుడు.

45. రుజ = వ్యాధి.

46. లోహారము = కాశ్మీరము నందలియుత్తరస్యాంతము.

ఉత్కర్షణుడు = హస్తాని సవతిసోదకుడు.

47. అదరద = విచారము.

57. భృక = నేనకుడు.

66. వర్షము = దేశము.

74. బవిరి గడ్డము = గుండ్రనిగడ్డము.

80. రామరులు — కాశ్మీరదేశమునందలి యాకాలపు జనివాందారులు.

85. బిల్వముడు = సంస్కృతమున విక్రమాంగదేవ చరిత్రమును వ్యాఖ్యించి.

94. భాజ్యునివిశేత - రాజపురిని బాలించునొక సామంతరాజు.

99. కందర్పడు - హస్తనిమంత్ర

ప్రాప్తినిశా-హందకేన.

100. కేంకెను = తాకెను,

101. ద్వారజేశము - కాశ్మీరమువందలి యొక ప్రాంతము.

102. "వెండియును———అందు" సంయుక్తా సంయుక్త ప్రాప్తిము.

అప్పువీయము చూడుము.

కూలు = నిందించు.

104. కచనశ్రీము - రాజునమ్మి యాగ్రహమునకు వెంతవైద్యమును కం
కట్టు వైద్యమునకు దేరబనిచెను.

107. కాకిడి=అజ్ఞాపత్రిక

110. కాపట=సహాయము.

111. చక్కదంచె = చంపెను.

112. చాయ = జ్ఞాతి.

కన్యకలగు = వ్యర్థమగు.

115. కిరీటము = మోసగించుచు

కేట్రులు = ఎలుపు.

117. జయరాట్ + నాననము = జయరాధననము.

118. ఇటునుండి హస్తని శ్రీమపతనమును గురుతింపవలయును.

119. తోరణము = యుద్ధము.

122. తవ్యంగుడు - కాశ్మీరరాజు వంశవృక్షమును చూచునది.

125. కిజ = అజ్ఞ

126. రట్టగాధ = విచారకరమైన వృత్తాంతము.

128. అమర్షము = కోపము.

124. కరత్నహస్తముల్ = వేలకొలది సంవత్సరములు.

సంధ్యానటకావతంసుడు = శివుడు

140. "కేంకె———కుకంత్ర", సంయుక్తా సంయుక్త ప్రాప్తిము అప్పు
కేంకెను చూడుడు.

147. వాచక = దెదరిక

150. నరసింహు = నీతి

155. పంక - కాశ్మీరరాజు చింతవృక్షమును జూచుచు.

చంద్రుడు - అతనినుచుడు.

భాగ్యదేవు - కాశ్మీరమునందలి యొక హొంద్రము.

శోభన = గుడి

156. కార్తావీరకు = బోధితుడు.

చంద్రుల నుస్సులులు - రాజనటులవీరులు; చిప్లరకారులు.

162. విష్ణులి = వ్యాధి.

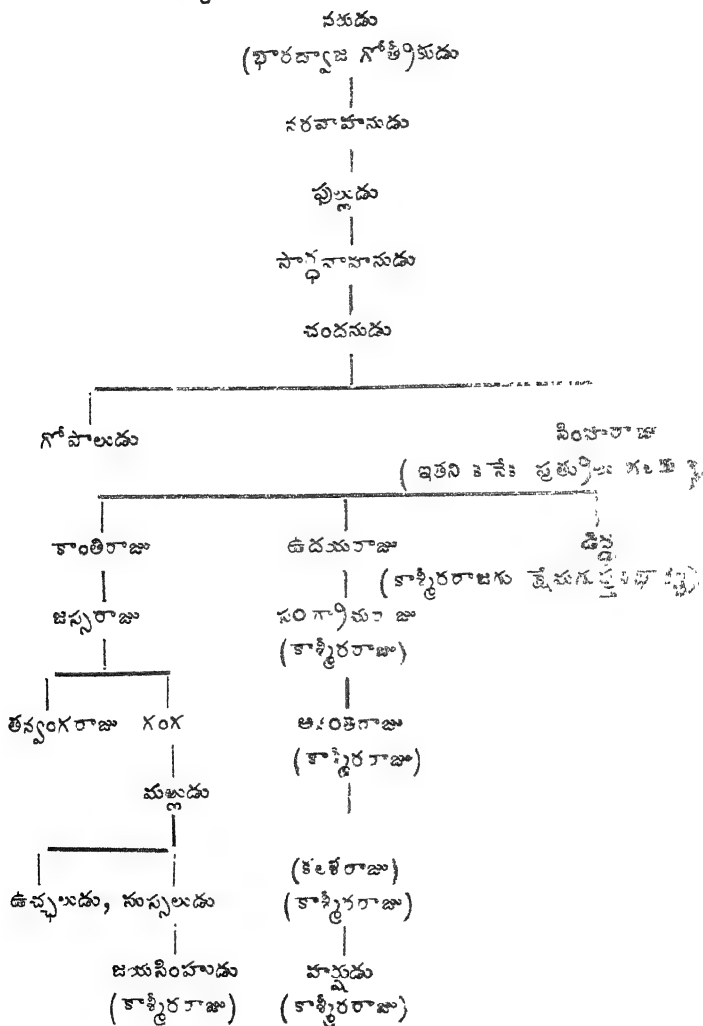
177. ఉండునలు = కానుకలు

181. పీఠతాళిని = వీరులుగల సేక

183. కడుములు = శంఖు

192. శ్లోకమునగుండు = శ్లోకులనుపొందిన దురాదు.

కాశ్మీరరాజ వంశ వృక్షము.

శ్రుద్ధ పత్రము

—0—

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	2	మధ్యమున	మధ్యమున
3	5	భావకవిత్వము	భావకవిత్వము
„	„	కందనీతి	కందనీతి
4	8	ధేన్వమాణ	ధేన్వమాణ
7	5	బంధువులు	బంధువులు
„	16	ప్రబోధమత్	ప్రబోధమత్
8	2	డండు	డండు
„	8	నాచరించు	నీచరించు
10	4	పనియు	పనియు
„	10	భటుడే	భటుడే
„	11	భటుడు	భటుడు
„	„	కొట్టిన	కొట్టిన
„	13	చర	చర
12	2	మగుననుట	మగుననుట
„	12	ప్రయానమున	ప్రయానమున
		పెడచెవి	పెడచెవి
14	4	పంచెద	పంచెద
„	5	బంధము	బంధము
„	8	వనె	వనె
16	7	దేవిధమున	దేవిధమున
„	8	నిగ్రహించి	నిగ్రహించి
19	8	కార్యము	కార్యము
20	8	వేర్వేరుపవలెను	వేర్వేరుపవలెను
20	10	సింహాసనము	సింహాసనము

21	7	ఘృణాల్	ఘృణాల్
22	8	జిమ్మచుండ	జిమ్మచుండ
23	8	జపుండు	జపుండు
24	4	కృంగి	కృంగి
27	1	పాంచి	పాంచి
28	7	చముపు	చముపు
29	4	నిష్ఠూరమ్మ	నిష్ఠూరమ్మ
30	4	కృంగ	కృంగ
31	4	నరుగు	నరుగు
32	4	నతడునా	నతడునా
33	10	చేయ	చేయ
34	5	యిటు	ఇటు
35	16	భయల్	భయల్
36	6	వింబియండు	వింబియండు
37	15	యొక్కమే	యొక్కమే
38	6	విగ్రహములు	విగ్రహములు
39	15	యదార్థ	యదార్థ
40	8	బొచ్చి	బొచ్చి
41	16	దొరకొడు	దొరకొడు
42	13	దోడగి	దోడగి
43	8	భయంబుల	భయంబులు
44	10	బండు	బండు
45	5	వారివైస	వారివైస
46	10	రైస	రైస

5. B. D.
23.12.58.
Rel. 1.00

